

JOŽA HORVAT

Filozofski fakultet, Odsjek za kroatistiku
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
apoyo.mejor@yahoo.com.mx

PROZODIJA I VOKALIZAM GOVORA SVETOGA ĐURĐA

Svrha je ovoga rada prikazati vokalizam i prozodijske osobine govora Svetoga Đurđa. To podrazumijeva raščlambu nekoliko istraživanja koja su dosada provedena na tome području te pregled fonoloških opisa kojima su spomenute studije rezultirale. Nedosljednost rezultata izloženih u njima iziskuje da se na kritički osvrt nastavi vlastito istraživanje. Stoga su u drugome dijelu rada predstavljeni najzanimljiviji detalji povezani s akcentuacijom – naglasni tip, inventar i realizacija naglasaka, ograničenja u distribuciji te pomicanje naglasaka, kao i njihovo podrijetlo. Dobivene zaključke promatrali smo u kontekstu opisa vokalizma, nadovezujući detalje o inventaru, realizaciji, distribuciji i podrijetlu vokala na činjenicu da je moguće razlikovati nenaglašeni, kratki naglašeni i dugi naglašeni slog. Cjeloviti fonološki opis točnije će odrediti govor Svetoga Đurđa te ga preciznije smjestiti unutar varaždinsko-ludbreškoga dijalekta, kajkavskoga narječja i hrvatskoga jezika kao sustava.

1. Uvod

“Iz zemaljske suzne doli / uzdižemo tebi glas / sveti Ĵuraj, moli za nas / sada i na smrtni čas...

Tô pĕsmŭ tĭ sĭ znôju pupĭĕvatĭ... A ĉyvĕka nĕkaj stĕplĕ od miĕline, sâm Bôk znâ zâkaj. A môrtĭ zôty kaj nam nišĉe niš nĕbre. Štô bi se nĕkaj vŭpav nam napravĭti, âky ga svĕtĭ Ĵuraj na bĕlĕm kôju z maĉem v rôkj glĕdi? Mòre ga isty tâk sĉĕpatĭ kâk i ũny vĕlky kâĉy š ĉŭdaj glôvj, kôja je na slĭkj za lŭntôrym na blôky v našĭj ĉĕrkvj.

V ĵĕnem krâlestvu, tâ kâĉa tĭ je lŭde ĭskala da ju xrôniju. I ũnda su tĭ ũnj jôj sâkj dĕn môralĭ dŭnĕstĭ dvĕ ôfĉe. I tâk je tô trâjaly, trâjaly, dôk su nĕ sĕ ôfĉe spudôvalĭ tôj kâĉĭ, sĕ je tô ũna vĕĉ pužĭla. Više su nĕ miĕlĭ kaj dŭvatĭ, ũnda je kâĉa rĕkla da vĕ nĕk se ũnj dŭgŭvôriju kâg bŭju, dĕĉky ĭli pŭca, kaj by sâkj dĕn miĕla kaj ĵĕstĭ. I

*tāk je tō bily, puyjēla je vječ ūna nē znam kullkū dječki i kullkū pūc, dōk je nē dōšev rēt na krālevny. Ūnda tī se svētī jūrāj rasfđif, bily my je jōkū žāl krālevnē, bila je jōkū lēpa, pā jēl tō mygūče da būde tō kāča sē puyjēla i cēly krāļestvy dā by prōpalū. Zēv je māča, sēf sī jē na svōjega b'ēlyga kōja, i s kāčom sē bōrif. Kāča se xitala, cūkala, skōkala, fīkala, na kōja se pustōvlala... Puyjēla je, a ūnda je ipak svētī jūrāj jōj sē glōve sc'ēpaf, i tāk je spāsif krāļestvy. Tō tī je istīna. I zōtū, ēvy, tō tāk nēkaky lūdi, vē tō tāk mōlijū, dōk vīdijū da n'ēma spōsa nēčemy, ūnda tī mōlijū svētūga jūrāja. (...)*¹

Brojne predaje i legende, poput ove, prisjećaju puk na dobročinstva svetoga Jurja, zaštitnika župe sv. Jurja u Svetome Đurđu, koja je na popisu župā zagrebačke biskupije Ivana arhidakona Goričkoga spomenuta već 1334. Pod nazivom Szent Gyorgy, na popisu ludbreškoga vlastelinstva Sveti Đurđ nalazi se, uz Luku, već 1360. Nastao je od starijega Popovca (1625. zabilježeno je njegovo ime u povijesnim izvorima kao selo u kojem je rudina Trnje sa župnom crkvom sv. Jurja) i Hemuševca, koji se spominje 34 godine kasnije, tj. 1659. Danas je Sveti Đurđ, omeđen položem rijeke Drave na sjeveru, a s juga rijekom Plitvicom, općinsko središte koje obuhvaća devet sela (Hrženicu, Karlovec, Komarnicu, Luku, Obrankovec, Priles, Sesevete, Strugu i Sveti Đurđ). Nalazi se u središnjem sjevernom dijelu ludbreške Podravine u Varaždinskoj županiji, u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, gdje se smjestio na transverzalnoj poveznici Ludbrega s Prelogom u Međimurju.²

Govor Svetoga Đurđa, sukladno navedenome geografskom okviru, lingvistički pripada kajkavskome narječju, Ivšićevoj prvoj, konzervativnoj, zagorsko-međimurskoj skupini govora. Unutar nje preciznije ga možemo smjestiti u varaždinsko-ludbreški dijalekt, kako je sugerirao Mijo Lončarić na svojoj karti kajkavskoga narječja.³

žuržōjncani, stanovnici Svetoga Đurđa, čuvaju ga i njeguju s posebnom angažiranošću. Stoga se svaki glas, melodijom uvršten u izgovorenu riječ, sintagmu, frazem, rečenicu ili diskurs oblikovan u priče, predaje, legende i pjesme, može smatrati vrijednim primjerom koji dokazuje posebnost i potiče na daljnje proučavanje. Iz obilja posebnih detalja, upravo sam prozodijske i vokalske posebnosti odabrao da budu predstavljene u nastavku rada.

¹ Horvat 2010: 2–3.

² Usp. Belović 2008: 40.

³ Usp. Ivšić 1936; Lončarić 1996: 141–148, 199.

2. Akcentuacija

2.1. Akcentuacija govora Svetoga Đurđa u kontekstu dosadašnjih istraživanja

“Nigdje drugdje u slavenskom svijetu nema kao u kajkavštini na tako malom prostoru tako velikih razlika u akcentuaciji, ni tipološki ni genetski.”⁴ Imajući na umu navedeno mišljenje te svjestan neponovljivosti i složenosti govora Svetoga Đurđa, prihvatio sam se izazova analize i opisa njegovih prozodijskih osobinā, pokušavajući svoje zaključke smjestiti u kontekst dosadašnjih radova.

Najpraktičnije je bilo krenuti od *Rječnika govora Svetog Đurđa (Rječnika ludbreške Podravine)* autorā Stjepana Belovića i Đure Blažeka, budući da se oni u njemu, kao najdetaljnijem i najopširnijem izvoru o značajkama govora, također referiraju na ranija istraživanja te nastoje proširiti aktualne zaključke.

Belović i Blažeka najprije se kritički osvrću na zaključke Stjepana Ivšića, koji se detaljnim proučavanjem kajkavske prozodije bavio još u prvoj polovici dvadesetoga stoljeća. Ističu kako je on, podijelivši kajkavsko govorno područje u četiri skupine, ovu areu smjestio u prvu (I), konzervativnu, zagorsko-međimursku skupinu govora, koju karakteriziraju čuvanje nepromijenjenoga praslavenskoga metatonijskoga cirkumfleksa i mjesto starijih naglasaka u medijalnim slogovima. Također, navode kako je, uvažavajući kriterij nepostojanja oksitoneze tipa *ženà* te čuvanja akuta u nezadnjim slogovima (*pītam*; ali *letī*), unutar te skupine govor uvrstio u tip I₅. Međutim, imajući u vidu da u svojim istraživanjima Ivšić nije proučio nijedan govor blizak ovome području (tek Koprivnički Ivanec, govore zapadno od Varaždina te Kotoribu u Međimurju), smatraju kako postoje opravdani razlozi za sumnju u njegove zaključke o akcentuaciji ovoga govora.⁵

S tim motivom, u nastavku svoje studije, autori *Rječnika govora Svetog Đurđa* uvažavaju istraživanja koja su kronološki uslijedila. Krajem osamdesetih godina dvadesetoga stoljeća prva je dijalektološka istraživanja ludbreškoga kraja proveo Mijo Lončarić te zaključio kako Sveti Đurđ ima neke osobine bliske međimurskim govorima – npr. gubitak početnoga nenaglašenoga *o*, zatvaranje osnovnih kajkavskih srednjih nekompaktnih, nedifuznih vokala *ɛ* i *ɔ*, čime su postali difuzni, te realizaciju samoglasnika i vokalizam općenito u nenaglašenoj poziciji. Dijeleći taj stav, Belović i Blažeka prihvaćaju i njegov sud o akcentuaciji te ga uzimaju kao temelj za vlastite zaključke ili potporu u

⁴ Lončarić 1996: 63.

⁵ Usp. Belović – Blažeka 2009: 13.

njihovu donošenju.⁶

Belović i Blažeka, poput Lončarića, tvrde da noviji razvoj⁷ u akcentuaciji govora Svetoga Đurđa (a i većine govora varaždinskoga područja) ide u smjeru stanja koje danas nalazimo u Međimurju, tj. prema ukidanju svih prozodijskih opreka osim mjesta siline⁸. Slažu se s Lončarićevom hipotezom⁹ da u govoru Svetoga Đurđa nema parova riječi gdje bi kvantiteta (dužina ili kraćina sloga) i modulacija (dizanje i spuštanje tona) bile fonološki relevantne. To bi značilo da kvantiteta i modulacija nemaju važnost na razini fonema i riječi, odnosno, da se svaki naglašeni vokal u nekoj toničkoj riječi može sasvim proizvoljno izgovoriti i dugo i kratko, a fonološki bi relevantno bilo samo mjesto siline.

Konačno, dužinu ili kraćinu naglašenoga samoglasnika interpretirali su kao izraz osjećaja ili stava govornika (npr. ironije, srdžbe, ljutnje, nestrpljivosti, čuđenja, suosjećanja, ravnodušnosti, neodlučnosti, negativnoga ili pozitivnoga odnosa prema čemu itd.), pri čemu konkretno značenje ovisi o situaciji, modulaciji i glasnoći izgovorenih riječi.¹⁰

2.2. Samostalno istraživanje i zaključci dobiveni u njemu

Proučavajući navedene radove u cjelini, kao i genezu hipoteza te zaključaka proizašlih iz njih, primijetio sam da oni nisu dosljedni, da se u nekim detaljima ne slažu. Stoga, tražeći potvrde u svakodnevnom proučavanju svoga materinskoga govora, crpio sam i motivaciju za dodatno traganje za relevantnim detaljima, s ciljem da se pokušaju iznaći novi, prihvatljiviji i ispravniji zaključci.

Slijedeći metodologiju istraživanja autorā *Rječnika govora Svetog Đurđa*, najprije sam se posvetio početnim Ivšićevim istraživanjima. Tako sam prema osnovnim kriterijima¹¹, spomenutima već ranije, potvrdio da nema sumnje da ovaj govor pripada prvoj, konzervativnoj skupini govora. Međutim, Belovićeva se i Blažekina kritika i skepsa¹² odnose na detaljniju klasifikaciju po

⁶ Usp. Belović – Blažeka 2009: 13–14.

⁷ Usp. Belović – Blažeka 2009: 14.

⁸ Usp. Blažeka 2008: 17–18.

⁹ Usp. Belović – Blažeka 2009: 16.

¹⁰ Usp. Belović – Blažeka 2009: 16.

¹¹ Zagorsko-međimursku skupinu govora karakteriziraju čuvanje nepromijenjenoga pravoslavenskoga metatonijskoga cirkumfleksa i mjesta starijih naglasaka na medijalnim slogovima. “Ona obuhvata zapadni dio kajkavskoga govornog područja, a međa joj je na istoku crta: Đelekovec na Dravi – zapadno od Koprivnice – potok Krapina kod Budinščine – zapadno od Sv. Ivana Zeline – selo Ostrina na jugoistoku od Dugoga Sela – Sesvete – Šestine – Zagreb – sjeverno od Vrapča – Podsused – Sava do Strmca sjeverno od Svete Nedelje (kod Samobora) – Sv. Nedelja – zapadno od Zdenčine – Karlovac.” Usp. Ivšić 1936: 82.

¹² Usp. Belović – Blažeka 2009: 13.

kojoj je Ivšić govor Svetoga Đurđa smjestio u peti tip (I₅), iako bi on, u skladu s njihovim uvjerenjima da je ovaj govor najbliži međimurskim govorima, vjerojatno pripadao sedmom tipu (I₇).

Kako bismo potkrijepili jednu od ovih dviju pretpostavki, nužno je usporediti prozodijske karakteristike koje obilježavaju ova dva tipa govora, a zatim i govor Svetoga Đurđa pokušati smjestiti u jedan od njih.

S ciljem lakše orijentacije, Ivšić u uvodu daje i geografsko ograničenje svakoga od definiranih tipova.¹³ Iako taj kriterij sasvim sigurno nije dovoljan, on navodi da govor Svetoga Đurđa pripada petome tipu prve konzervativne skupine (I₅).

Osim ovoga predloženoga geografskog orijentiranja, Ivšić nudi i konkretne primjere s različitim refleksima i akcenatskim tipovima na temelju kojih objašnjava razliku među njima. U svome radu *Jezik Hrvata kajkavaca* ističe raznolikost kajkavskih govora i važnost prepoznavanja prozodijskih svojstava.

Dakle, u prvoj skupini govora, osim metatonijskoga cirkumfleksa (*posèkel*), čuva se i mjesto kratkosilaznoga akcenta (*posèkli*).

U njoj je, na temelju nekoliko reprezentativnih riječi u kojima se najbolje i najjasnije vidi razlika među varijacijama naglasaka, Ivšić definirao osam tipova: u tipu I₁ pojavljuju se refleksi *ženà, letì, sùša*, u tipu I₂ naglasci *žènà, letì, sùša*, a tip I₃ karakteriziraju oblici *žènà, letì, sùša*. Dok se u tipu I₄ još uvijek zadržavaju refleksi *ženà, letì, sùša*, tip I₅ više nema oksitonezu, te su njegovi reprezentanti oblici *žèna, letì, sùša*. Tip I₆ razlikuje se pak po formama *žèna, letì, sùša, vîno* (< *vîno*), a tip I₇ uopće nema akuta, stoga ga obilježavaju refleksi *žèna, letì, sùša, vîno, lîpa*. Konačno, tip I₈ karakteriziraju pak oblici *žèna, letì, sùša, vîno, lîpa*.¹⁴

Osim ovakvoga sažetoga pregleda, Ivšić u "ogledima akcenatskih tipova" dodaje i tekst načinjen od riječi u kojima se mogu očekivati varijacije naglasaka, čime omogućuje komparativnu analizu i olakšava razumijevanje svoje klasifikacije.

Budući da ovakva analiza uvelike može pomoći u donošenju zaključaka, u nastavku ćemo se posvetiti usporedbi ogleda govora, izdvajajući najprije osnovni tekst u najstarijoj kajkavskoj akcentuaciji, zatim u dvjema varijacijama koje je ponudio Ivšić, a potom i transkripciju istoga teksta koju sam naglasio poštujući akcentuaciju informanta.

¹³ "Geografski, tip I₅ dolazi u jednom dijelu sreza Jastrebarsko i Zagreb (ispod Sljemena), u srezu Stubica – Zlatar – Novi Marof – Varaždin – Ludbreg. S druge strane, tip I₇ dolazi u većini međimurskih govora." Ivšić 1936: 82.

¹⁴ Usp. Ivšić 1936: 79–80.

OSNOVNI TEKST¹⁵:

Mî ne sêjemo pšenice; prèdi smo jo sèjali. Krùx z bèle pšenìčne mèle nê za težākà, kî têsko dèla: orjè i kosî. Mî se xrânimo, kàk smo se xrânîli: žgānci, zèljem, z rëpò; mēsa mǎlo jēmō.

VARIJACIJA I₅ (Gajišće kod Sesveta)¹⁶:

Mî nê sêjeme šenice; prèdi smè jo sèjali. Krù z bèle šenìčne mèle nê za težāka, tēri têsko dèla: òrjè i kosî. Mî sè rānime, kàk smè sè ranîli: žgānci, zèljem, z rëpò; mēsa mǎle jēmè.

VARIJACIJA I₇ (Kotoriba)¹⁷:

Mî nê siêjemo pšenice; prlè smo jo sèjali. Krùx z bièle pšenìčne mièle niè za težōka, kî têsko dièla: òrjè i kosî. Mî sè xrōnimo, kàk smo sè xrōnîli / xrōnîli: žgōnci, zièljem, z rëpom; miēsa mǎlo jîemo.

OGLED GOVORA SVETOGA ĐURĐA¹⁸:

Mî nê s'êjemu pšenicy; prè smy jy sèjali. Krùx z b'èle pšenìčne m'èle nê za težōka, kōj tēsku d'èla, òrjè i kosî. Mî sè xrōnimy, kàk smy se xrōnîli: žgōncami, zèljem, z rëpum, m'ēsa mǎly j'emy.

Uspoređujući ove tri varijacije (razvijene od osnovne kajkavske akcentuacije) možemo zaključiti sljedeće:

Govor Kotoribe, koji pripada međimurskome dijalektu, zaista jest vrlo blizak govoru Svetoga Đurđa, posebice na inventarskoj razini, što je objasnio već Lončarić.

Međutim, imajući u prvome planu akcentuaciju, zapažamo da govor Svetoga Đurđa, iako je vokalski ponešto različit od govora Gajišća koji predstavlja peti tip (I₅), dijeli s njime vrlo sličnu akcentuaciju. Time se tvrdnja o novijem razvoju akcentuacije koja pretpostavlja labavljenje oprekā među naglascima, odnosno, pojednostavljenje sustava, ne može shvaćati strogo ili bezrezervno.

Tražeci još vrijednih detalja kojima bih se približio zaključku, ponovno sam slijedio metodologiju proučavanja literature autora *Rječnika govora Svetog Đurđa* te se posvetio proučavanju opažanja Mije Lončarića, koji je, kako sam već napomenuo, proučavao govore ludbreškoga kraja, a među njima i govor Svetoga Đurđa.

Tako sam zapazio da su Belović i Blažeka preuzeli tek neke tvrdnje iz Lončarićeva opisa, prilagodivši ih svojim hipotezama i zaključcima o ukidanju

¹⁵ Ivšić 1936: 85.

¹⁶ Ivšić 1936: 86.

¹⁷ Ivšić 1936: 87.

¹⁸ Horvat 2010: 45.

opreke po modulaciji i kvantiteti samoglasnika, odnosno, ranije spomenutom sustavu u kojem je fonološki relevantno tek mjesto siline.

Detaljnijom interpretacijom Lončarićeva rada, očito je da takve tvrdnje¹⁹ treba inkorporirati u širi kontekst.

Istraživši kraj između Koprivničkoga Ivanca i Varaždina, Lončarić je potvrdio da u osnovi imaju akcentuaciju koju je Ivšić naznačio kao tip I₅. Pritom je istaknuo jednu specifičnu stariju crtu (prijelaz siline s kratkoga medijalnog sloga na prethodni dugi slog (*pītati* < *pīt'ati*), zadržavanje staroga stanja pri čemu silina ne prelazi na kratki slog (*kos'iti*) te dezoksitoneza (*ž'ena* < *žen'a*)), kao i neke novije razvojne tendencije.

Noviji razvoj, kako sugerira Lončarić²⁰, ide u smjeru stanja koje danas nalazimo u Međimurju, a u određenom smislu i u kajkavštini uopće, i to prema ukidanju svih oprekā osim mjesta siline. Tu pojavu uočio je već Ivšić protumačivši je na razini realizacije. Lončarić smatra da je od Ivšićeva vremena razvoj najvjerojatnije išao dalje u istom smjeru, potkrepljujući Ivšićevim i vlastitim istraživanjima zaključak da je takva pojava prisutna u međimurskim i nekim zapadnim zagorskim govorima. S time u skladu, i analogno Ivšićevoj hipotezi, zaključuje kako bi prozodijske, kvantitativne opreke bile prefonologizirane u kvalitativne, ali pritom zadržava određenu rezervu, ostavljajući tako otvorenom mogućnost da taj proces još nije završen²¹.

Istražujući već spomenute podravske govore kao i varaždinsko područje, te susrevši se sa sličnom pojavom, Lončarić je zaključio:

“Za Varaždin je spomenuto da ima tip I₅ ‘barem u osnovi’. Naime, tamo je, a u manjoj mjeri i u drugim mjestima, uočena tendencija razvoja prema stanju kakvo imamo i u Međimurju, barem u istočnom, Donjem, i u nekim mjestima na njegovu ostalu području (ako ne u cijelom), tj. tendencija ukidanja opreka po tonu (...), pa čak i po kvantiteti (...) Dakle, tipična kajkavska realizacija prozodijskih obilježja narušava sam sustav, prelazi u novu kvalitetu, nov sustav.”²²

U nastavku, on zaključuje kako tri podravska govora koja je proučavao (Sveti Đurđ, Subotica i Slanje) dijakronijski gledano imaju istu akcentuaciju, tip I₅, no vjeruje da sinkrono i u njima dolazi do narušavanja opreke po tonu i kvaliteti, zbog čega bi se kratki slog potpuno normalno mogao ostvarivati dugo, načelno uzlazno, kako je to uočio već i Ivšić²³, ali i silazno. Tu tvrdnju

¹⁹ Usp. Lončarić 2005: 211–213; Belović – Blažeka 2009: 13–14.

²⁰ Usp. Lončarić 2005: 212; Belović – Blažeka 2009: 16.

²¹ Usp. Lončarić 2005: 212.

²² Lončarić 2005: 213; Belović – Blažeka 2009: 14.

²³ “Ja sam već u *Prilogu za slav.ak.* (v. *Rad* 187, 151) istakao, da kajkavski izgovor riječi kao *lipa* može biti različan od štokavskoga, i taj sam izgovor bilježio znakom „, nazivajući njegov

Lončarić nije potkrijepio s mnogo primjera. Unatoč toj tvrdnji, dopuštajući si određenu rezervu, ne daje konačan zaključak, već ga ostavlja otvorenim. Nju interpretiram na osnovi dvaju navoda u prethodno citiranom tekstu: “u manjoj mjeri i u drugim mjestima” te “tendencija ukidanja opreka”.

Dok ukidanje prozodijskih opreka u varaždinskome gradskom govoru vidi kao rezultat interferencije s književnim, standardnim jezikom, uporabom ovoga eufemizma očito signalizira kako je na okolne mjesne govore on manje utjecao.

S druge strane, upravo odabirom riječi “tendencija” koja znači ‘težnja, nastojanje’, što implicira upravo cilj i sâm proces, a nikako ne uključuje i završetak toga procesa, Lončarić je na neki način pokazao da još ne bismo smjeli striktno govoriti o sustavu u kome je mjesto siline jedino fonološki bitno.

U skladu s time, u poglavlju o vokalizmu, Lončarić²⁴ razlikuje vokalski inventar ovisno o tome radi li se o nenaglašenom, naglašenom kratkom ili naglašenom dugom slogu. Tako neke vokale, budući da ovisе o pozicijama i o dužini sloga, smješta samo u određene vokalske sheme, npr. otvoreno *o* (*o*), zatvoreno *o* (*o*) ili vrlo zatvoreno *e* (*i̯e*) mogu doći samo u dugim slogovima, budući da su i nastali od dugih vokala. Iako to s jedne strane potvrđuje tezu o kvantitativnoj opreci prefonologiziranoj u kvalitetu vokala, s druge treba imati na umu da bar *i*, *r* i *u* mogu doći i u kratkome i u dugome slogu, iz čega proizlazi zaključak da je svijest o razlici između dugoga i kratkoga sloga (tj. kvantiteti vokala) nužna.

Također, iako ne sasvim dosljedno, Lončarić neke primjere u poglavlju o vokalizmu navodi obilježene naglascima, npr. *pôš*, *pôt*, *lâkêť*, *išêf*, *jôgej*, *xm̄fla*, *lîpa*, *k̄rvjûm*, *det̄etum*, *žêñ*, *gôsek*, *gôski*, *îdeju*, *tôva*, *ûna* itd., što nas vodi zaključku da je i sâm opazio i razlikovao tri naglaska u ovome govoru²⁵.

Spomenute detalje u svojoj uvodnoj studiji priloženoj *Rječniku govora Svetog Đurđa*, najaktualnijem izvoru o karakteristikama govora, autori nisu

akcenat »tromim«, jer se u tadašnjoj našoj gramatičkoj terminologiji akcenat “ nazivao »brzi«. Akcenat “ je nešto uzlazan; kvantitet mu je u pojedinim govorima različan, pa može dosegnuti do potpune dužine, osobito na vokalu *a*. Takvo dugo *a* može se u govoru i razlikovati od iskonski dugog *a* (ispor. na pr. u Virju nom. sg. *krâva* i gen. pl. *krâ’f*), no tako se mogu razlikovati i drugi vokali (ispor. na pr. u Knegincu: *mêša* i pridjev *mîešni* mjesto *mêša* i *mêšni*). (...) i preneseni ili sekundarni akcenat kao *sêlo* nije uvijek jednak štokavskom, jer se i on veome često izgovara *sêlo*, a u pojedinim se govorima može produljiti u ~ (ispor. na pr. *lôpata* i *jagôda* u Topolovcu kod Križevaca). (...) Treba i to spomenuti, da se i akcentovani dugi slogovi kao: *jâ*, *mêso*, *sûša* i dr. izgovaraju kraće u kajkavskom govoru, pa se zato i razlika između kratkih i dugih slogova u kajkavskom govoru ističe slabije nego u štokavskome.” Ivšić 1936: 66–67.

²⁴ Usp. Lončarić 2005: 213–215.

²⁵ Usp. Lončarić 2005: 211–217.

ni spomenuli, budući da ne potvrđuju njihovu tezu o sustavu u kojem je fonološki relevantno jedino mjesto siline. Svome zaključku o akcentuaciji, ipak, nisu potpuno dosljedni, što je očito iz tvrdnje iz dijela uvodnoga opisa posvećena glagolima, gdje ističu: “Supin se od infinitiva može razlikovati i prozodijski: a) alternacijom osnove (*br'atī ~ br'ot, kr'astī ~ kr'ost* itd.) ili b) promjenom mjesta naglasaka (kod trosložnih i višesložnih glagola koji imaju naglasak na drugome slogu od kraja): (*vuč'itī ~ v'učit* itd.)”²⁶ Podrazumijevajući prozodiju²⁷ kao znanost o naglascima, kraćini ili dužini slogova te intonaciji, nije jasno zašto su autori *Rječnika*, ako vjeruju da razlika u dužini vokala nije važna, alternaciju osnove spomenuli kao prozodijsku karakteristiku, budući da bi nju kao znanost proučavala fonologija općenito.

Osvrnuvši se na literaturu vezanu uz istraživanja ovoga mjesnoga govora, uočivši nedosljednosti i prisjetivši se prvotnoga cilja ovoga istraživanja – proučavanja, bilježenja, opisivanja i, konačno, čuvanja i njegovanja blaga ovoga govora, prilazimo drugome koraku – vlastitome istraživanju. Ono se sastoji od terenskoga rada, snimanja informanata – izvornih govornikā, transkripcije diskursa, te fonološkoga opisa koji uključuje i zapisivanje prozodijskih karakteristika. Iznimnu pomoć dobivao sam od informanata, koji su me upozoravali na važnost razlikovanja naglasaka jer mogu promijeniti značenje riječi. Tako je prikupljen i sljedeći popis primjera minimalnih parova riječi koji dodatno potvrđuju tezu o ovome govoru kao troakcenatskom sustavu, u kojem i kvaliteta i kvantiteta i modulacija vokala imaju razlikovnu ulogu.

U tablici 1. navedeni su primjeri minimalnih parova riječi koji se razlikuju po kvantiteti (dužini).

leksem	značenje		leksem	značenje
<i>būće</i>	a) gen. jd. ž od <i>būća</i> 'bundeva, buća' b) gen. jd. ž. od <i>būća</i> 'obuća'	~	<i>būće</i>	3. 1. jd. prez. od <i>būkatī</i> se 'obavljati spolni čin (o životinjama)'
<i>ċīma</i>	'izdanak povrća'	~	<i>ċīma</i>	3. 1. jd. prez. od <i>ċīmatī</i> 'cimati, njihati, kli- mati'
<i>ċūga</i>	gen. / akuz. jd. m. od <i>ċūk</i> 'vlak'	~	<i>ċūga</i>	3. 1. jd. prez. od <i>ċūgatī</i> 'piti'
<i>ċūt</i>	supin od <i>ċūtī</i> 'čuti'	~	<i>ċūt</i>	'narav, karakter, ċud'
<i>drūk</i>	'tlak'	~	<i>drūk</i>	'drug, prijatelj'

²⁶ Belović – Blažeka 2009: 32.

²⁷ Usp. Silić 1999: 16.

<i>ftřći</i>	‘strgati’	~	<i>ftřći</i>	3. 1. jd. prez. od <i>ftřćiti</i> (<i>se</i>) ‘spotaknuti se’
<i>kapūt</i>	pridj. indekl. ‘gotov, propao’	~	<i>kapūt</i>	‘kaput’
<i>klīma</i>	‘klima’	~	<i>klīma</i>	3. 1. jd. prez. od <i>klīmati</i> ‘klimati’
<i>lūk</i>	‘lužnata otopina’	~	<i>lūk</i>	a) ‘lūk’, ‘svod’, ‘oružje’ b) ‘šumarak’
<i>mūļa</i>	‘bedak, glupan’	~	<i>mūļa</i>	a) 3. 1. jd. prez. od <i>mūļati</i> ‘muljati’ b) gen. jd. m. od <i>mūļ</i> ‘mulj’
<i>nā</i>	uzvik ‘izvoli’	~	<i>nā</i>	3. 1. jd. prez. od <i>biti</i> ‘neće biti; ne bude’
<i>nām</i>	dat zamj. ‘nama’	~	<i>nām</i>	1. 1. jd. prez. od <i>biti</i> ‘neće biti; ne budem’
<i>nāš</i>	zamj ‘naš’	~	<i>nāš</i>	2. 1. jd. prez. od <i>biti</i> ‘neće biti; ne budeš’
<i>nīti</i>	veznik ‘niti’	~	<i>nīti</i>	gen. jd. ž. od <i>nīt</i> ‘nit’
<i>pīla</i>	‘pila’, vrsta oruđa	~	<i>pīla</i>	GPR, 3. 1. jd. ž. od <i>pīti</i> ‘piti’
<i>pīļu</i>	‘piće’	~	<i>pīļu</i>	GPR 3. 1. jd. s. od <i>pīti</i> ‘piti’
<i>pīše</i>	3. 1. jd. prez. od <i>pīhati</i> ‘dirati’	~	<i>pīše</i>	3. 1. jd. prez. od <i>pīsati</i> ‘pisati’
<i>pīta</i>	‘pita’, vrsta kolača	~	<i>pīta</i>	3. 1. jd. prez. od <i>pītati</i> ‘pitati’
<i>pūši</i>	3. 1. jd. prez. od <i>pūšiti</i> ‘pušiti’	~	<i>pūši</i>	2. 1. jd. imper. od <i>pūxati</i> ‘puhati’
<i>puždřti</i>	‘proždrijeti, požderati’	~	<i>puždřti</i>	GPT od <i>puždřti</i> ‘proždrijeti, požderati’
<i>pūtra</i>	gen. jd. m. od <i>pūter</i> ‘maslac’	~	<i>pūtra</i>	‘posuda’
<i>rība</i>	‘riba’	~	<i>rība</i>	3. 1. jd. prez. od <i>rībati</i> ‘ribati’
<i>sīda</i>	‘bolest SIDA’	~	<i>Sīda</i>	žensko ime ‘Sida’
<i>šība</i>	‘šiba, prut, grana’	~	<i>šība</i>	3. 1. jd. prez. od <i>šībati</i> ‘šibati’ / ‘juriti’

<i>šipka</i>	‘šipka’	~	<i>šipka</i>	gen. jd. m. od <i>šipək</i> ‘šipak’
<i>trūt</i>	‘trut’	~	<i>trūt</i>	‘trud’
<i>vīle</i>	‘vile, vrsta alata’	~	<i>vīle</i>	nom. mn. ž. od <i>vīla</i> ‘mitološka bića’
<i>žīva</i>	‘kemijski element živa, Hg’	~	<i>žīva</i>	prid, nom. jd. ž. od <i>žīf</i> ‘živ’
<i>žūlī</i>	nom. mn. m. od <i>žūl</i> ‘žulj’	~	<i>žūlī</i>	3. l. jd. prez. od <i>žūlītī</i> ‘žuljati, trljati, gnječiti’

Tablica 1.

U tablici 2. predstavljeni su minimalni parovi koji se razlikuju samo po intonaciji (modulaciji).

leksem	značenje		leksem	značenje
<i>dīmu</i>	dat/ lok jd. m. od <i>dīm</i> ‘dim’	~	<i>dīmu</i>	pril. ‘kod kuće, doma’
<i>dūxa</i>	gen/ akuz. jd. m. od <i>dūx</i> ‘duh’	~	<i>dūxa</i>	‘miris’
<i>gōstī</i>	nom. mn. m. (pl. tant.) ‘svadbeni gosti’	~	<i>gōstī</i>	prid ‘gust’
<i>jōky</i>	pril ‘jako’	~	<i>jōky</i>	prid, nom. jd. s ‘jako’
<i>mōčka</i>	nom. jd. ž. ‘mačka’	~	<i>mōčka</i>	gen. / akuz. jd. m. od <i>mōčək</i> ‘mačak’
<i>pīlī</i>	GPR, 3. l. mn. m. od <i>pītī</i> ‘piti’	~	<i>pīlī</i>	3. l. jd. prez. od <i>pīlītī</i> ‘piliti’
<i>plōva</i>	3. l. jd. prez. od <i>plōvatī</i> ‘plivati’	~	<i>plōva</i>	prid. ‘plava’
<i>plōvī</i>	3. l. jd. prez. od <i>plāvītī</i> ‘isplahnuti, ispirati’	~	<i>plōvī</i>	prid. ‘plav’
<i>stōla</i>	GPR, 3. l. jd. ž. od <i>stātī</i> ‘stati’	~	<i>stōla</i>	GPR, 3. l. jd. ž. od <i>stōtī</i> ‘stajati’
<i>vrōta</i>	gen. jd. m. od <i>vrōt</i> ‘vrat’	~	<i>vrōta</i>	nom. mn. s. (pl. tant.) ‘vrata’
<i>žūlī</i>	3. l. jd. prez. od <i>žūlītī</i> ‘žuljati, trljati, gnječiti’	~	<i>žūlī</i>	2. l. jd. imper. od <i>žūlītī</i> ‘žuljati, trljati, gnječiti’

Tablica 2.

Ovi popisi, koji zasigurno nisu konačni, sadrže četrdeset parova riječi koje se razlikuju po značenju upravo zbog naglasaka. Posljednji primjeri navedeni u njima, to jest, niz *žŭlŭi* ~ *žŭlŭi* ~ *žŭlŭi*, odličan su indikator postojanja navedenih triju naglasaka (kratkoga, akuta te dugosilaznoga) u potpuno istome vokalskome kontekstu, čime potkrepljuju činjenicu da mogu promijeniti značenje riječi.

2.2.1. Inventar naglasaka

Svjesni prethodnih zaključaka, možemo razlikovati naglaske npr. u sljedećim primjerima:

˘ (kratki): *bĕdej*, *bĕzek*, *bĕbŭca*, *brĕnka*, *brĕskvŭca*, *ĉĕdŭly*, *cŭkŭr*, *ĉŭĉa*, *dĕšĉŭca*, *dĕjek*, *drĕnek*, *falĕĉec*, *falĕtŭi*, *gamŭliĉa*, *glavŭtiĉa*, *gĕtnŭti*, *gvĕcastŭi*, *jĕzŭk*, *kŕšŭca*, *krŕflŭn*, *kŭxŭĉa*, *kŭlkŭ* itd.

˘ (akut): *belĕjek*, *bŭgŭĕĉki*, *ĉŭlŭĕni*, *ĉŭkŭlĕda*, *debĕli*, *dŭxĕlĕ*, *dŭšĉĕi*, *dŭlŭĕvatŭi*, *dŭmĕĉŭi*, *ftŭkatŭi*, *glŭbĕki*, *gĕska*, *grĕšec*, *xŕĕna*, *jŭxŭca*, *keleŕĕba*, *kŭšŭĕli*, *klŭĉek*, *kŭrŭĕje* itd.

˘ (dugi silazni): *bŭĕdvatŭi*, *belŭje*, *blansŭĕratŭi*, *cŭkla*, *cvŭreĕk*, *cvŭrtŭĕ*, *ĉexŭla*, *ĉĕšŭjenk*, *ĉŕŭšŭja*, *fazĕn*, *filatŭi*, *ftŭtĕl*, *xajdŭnski*, *xŕŭšŭĕni*, *jĕĉmŭĕni*, *kŭselĕk*, *kĕxŭla*, *kĕža*, *krŭxek*, *krŭmpŭĕr*, *kŭlĕĉ* itd.

U govoru su ukinute prednaglasne dužine.

2.2.2. Realizacija naglasaka

Kao i u većini drugih kajkavskih troakcenatskih govorā, kratki naglasak u govoru Svetoga Đurđa ne ostvaruje se nužno kao silazni, već se može realizirati i kao tromi (˘), budući da intonacija u kratkome slogu nije fonološki relevantna kao u standardnome hrvatskom jeziku ili u novoštokavskim, četveroakcenatskim sustavima.

2.2.3. Ograničenja u distribuciji

Imajući na umu da govor Svetoga Đurđa po akcenatskim obilježjima pripada tipu koji je Ivšić nazvao I₅, zaključujemo da silina naglasaka može biti na bilo kojem mjestu u riječi, uključujući i posljednje. Međutim, s njim u vezi postoji i ograničenje po kojem se u posljednjem slogu ili u jednosložnoj riječi ne može pojaviti akut.

2.2.4. Pomicanje naglasaka na proklitiku²⁸

Kao posljedica gotovo potpuno slobodne distribucije naglasaka, ne očekuje se pomicanje naglasaka na proklitiku (negaciju, prefiks ili veznik) u izgovornoj cjelini. To potvrđuju i primjeri: *na pĕlŭ*, *na stĕl*, *na blĕkŭ*, *ŭ dvĕr* itd.

²⁸ Usp. Blažeka 2008: 20–21.

Međutim, zanimljiva je pojava koja predstavlja iznimku od očekivanoga – u određenim se primjerima akcent pomiče na proklitiku.

Deduktivno možemo zaključiti da ta promjena vrijedi u kombinaciji prijedloga i zamjenice:

- u kombinaciji prijedloga *pri* i naglašenoga ili nenaglašenoga oblika lične, pokazne ili povratne zamjenice naglasak se pomiče na prijedlog, dosljedno kao uzlazni naglasak, akut, kao u primjerima: *prī mēnj, prī tēbj, prī jēm, prī jī, prī nas, prī vas; prī tūm, prī tī, prī tīm; prī sēbj* itd.,
- u kombinaciji prijedloga *za* i nenaglašenoga jednosložnoga oblika lične zamjenice u akuzativu jednine, odnosno, nenaglašenoga oblika povratne zamjenice za treće lice jednine u akuzativu naglasak se pomiče na prijedlog dosljedno kao uzlazni naglasak, akut, što dokazuju primjeri: *zō me, zō te, zō jū; zō se,*
- u kombinaciji prijedloga *na* i nenaglašenoga oblika lične zamjenice u akuzativu jednine, nenaglašenoga oblika povratne zamjenice ili pokazne zamjenice *ta*, akcent se pomiče na prijedlog kao akut, što je očito iz sljedećih primjera: *nō me, nō te, nō jū, nō se; nō tū,*
- u kombinaciji prijedloga *vu* i povratne ili jednosložnih oblika pokazne zamjenice *taj /ta /to*, naglasak se pomiče na prijedlog kao kratki naglasak, kako slijedi u primjerima: *vū tū, vū tī, vū t, vū sēbj* itd.

Za pomicanje naglasaka na česticu *ne* u negaciji glagola našao sam tek nekoliko potvrda, koje se realiziraju u svim licima, npr. *nēbremū, nējdem, nē smem, nē znaš, nāju, nē da* itd.

2.2.5. Podrijetlo naglasaka

Kako se može zaključiti iz usporedbe s polaznim akcenatskim sustavom koji je Ivšić nazvao osnovna kajkavska akcentuacija, inventar naglasaka ostao je isti, tek se izgubila nenaglašena dužina.

Kratki naglasak (`) dolazi:

- a) na primarnom naglasnom mjestu, nastao od polaznoga kratkog naglasaka: *jābuka, jāguda, kōper, krūx, kupriva, pšēnica, pušēkli, sējati, sušiti, uxladiti, urexjača* itd.,
- b) na sekundarnome naglasnom mjestu, nakon pomaka naglasaka prema početku riječi, kao posljedica nepostojanja oksitoneze (kratko naglašenoga posljednjeg sloga) u ovome govoru: *dēska, jēzik, lōnec, nōga, ōrje, pōsel, vōda, zēna* itd. te
- c) u nekim riječima (novijega ili stranoga podrijetla; ili u domaćima nakon gubljenja nenaglašenih vokala u finalnome položaju) u posljednjem

slogu unatoč prethodnome pravilu: *paradājs, margarīn, špecerāj* itd.; *kòjekāj, kòjekāk, kòjekàm, unāk, uvāk, začās, zapraj* itd.

Dugi silazni naglasak, cirkumfleks ($\overset{\sim}$), nalazimo:

- a) na mjestu primarnoga cirkumfleksa: *gʷvêdīna, xʷzʷēni, mʷēla, mʷēsʷ, naprōvīm, napūjeni, pʷsʷēkef, pʷegʷrʷētj, pʷukūxam, pʷšēnīčna, pʷčīščēni, pʷsōda, vččērja, želōček* itd. te
- b) na mjestu primarnoga akuta u finalnome slogu: *cedīm, cvrtjē, dīšīm, drubīm, dʷzīm, fazōn, kletjō, krumpʷēr, kulōč, kʷstjō, ljkēr, međejōk, mesʷvʷjē, mužžōr, ritjō, smetjē, tejēr, uxladīm* itd.

Akut ($\overset{˘}$) nalazimo:

- a) kao rezultat pomicanja kratkoga naglasaka na prednaglasnu dužinu (pomicanje za slog unaprijed): *dʷlʷējem, fazōna, glōvi, jʷēmʷ, kulōča, kūriṭj, međejōka, mlʷēku, pītatj, trōva, žīvetj* itd., kao i
- b) u nefinalnim slogovima na mjestu primarnoga akuta: *bīēla, bleščēčj, dīšēčj, dīṭj, xʷrōnimʷ, īti, mʷēšani, pčēēni, pīšem, rēbra, trēčj, zēlē, zīti, žgōncj* itd.

2.2.6. Riječi s dvama naglascima²⁹

Kao i u većini govora, i u govoru Svetoga Đurđa postoje riječi s dvama naglascima. Među njima su najčešće složenice:

- hrvatskoga podrijetla (npr. *kòjekāk, kòjekāj, kòjekākʷim, kòjekàm, dōbrudōšlj, prʷēkprēveč, prʷēkščēra, prʷēkzūtra* itd.),
- njemačkoga podrijetla (npr. *rīnglīšpīlj* ‘vrtljci’ *šrāfciger* ‘odvijač’, *štāupcūkur* ‘šećer u prahu’, *tīpfēler* ‘tiskarska pogreška’, *štrūpāntlīn* ‘podvezica’, *snʷēnōklj* ‘žličnjaci od tučenih bjelanjaka’, *rōlsūnka* ‘uvijena šunka’, *manjkiērcājnge* ‘škarice za notke, grickalica’, *klūkabōta* ‘štap za hodanje’, *xōzntrʷēger* ‘naramenica’, *grʷēsknēdlīn* ‘okruglice od grisa’, *šprīckōnta* ‘kanta za zalijevanje vrta’, *vājngūlaš* ‘vinski gulaš’, *nājlvvrēča* ‘najlonska vreća’ itd.).

Osim složenica, dva akcenta imaju i superlativi pridjeva i priloga (npr. *nājglasnʷēšj, nājlēžj, nājvčč, nājbōlē* itd.).

2.2.7. Umjesto zaključka o akcentuaciji

Zaokružujući svoje istraživanje o inventaru, distribuciji i povijesnome izvodu akcentuacijskoga sustava, zadržao bih se na Ivšićevu zaključku koji ovaj govor smješta u tip I₅, odnosno, Lončarićevoj tvrdnji³⁰ da se radi o

²⁹ Usp. Belović – Blažeka 2009: 16–17.

³⁰ “Usporedbom naglasaka u tekstu koji su izgovarali glumci i naglasaka ludbreških govora, može se zaključiti da je to u osnovi isti naglasni sustav. To znači da imamo u inventaru tri

troakcenatskom sustavu koji čine kratki naglasak, dugosilazni naglasak te akut.

3. Vokalizam

Vokalizam govora Svetoga Đurđa čini trinaest otvornikā. Međutim, većina od njih trinaest ne može se pojaviti u svim položajima u riječi. Kako je to već naznačeno u analizi akcenatskoga sustava, njihova distribucija ovisi o dužini ili kraćini sloga u kojem se nalaze, pa ćemo u skladu s tim kriterijem promatrati inventar.

3.1. Vokalizam u nenaglašenom položaju

3.1.1. Inventar

U sinkronom vokalizmu, u nenaglašenom položaju sustav je reduciran na četiri jedinice:

<i>ɨ</i>		<i>ʉ</i>
	<i>ɛ / e</i>	
	<i>a</i>	

Pored navedenih vokala, silabem, odnosno nosilac sloga, može biti i slogotvorno *r*.

3.1.2. Realizacija vokala³¹

Samoglasnik *ɨ* izgovara se kao glas između *i* i *i*^ʉ, centralnije od njih.

Samoglasnik *ʉ* izgovara se kao glas između *u* i *ɔ*, nešto centralnije od njih i bliže *u*.

Samoglasnik *e* odgovara izgovoru standardnoga *e* ili je nešto otvoreniji. Moguć je izgovor glasa koji bismo smjestili između *e* i otvorenoga *e* (*ɛ*)³².

‘naglasak’: jedan kratki, tj. kratki naglašeni slog, i dva duga: uzlazni i silazni. Nema nenaglašene prednaglasne duljine koja je ukinuta prelaskom siline s idućega sloga na prethodni dugi naglašeni slog, dakle: gl'ava, p'itati.” Lončarić 2005: 226–227.

³¹ Usp. Lončarić 2005: 213–214; Belović – Blažeka 2009: 17–19.

³² U svome istraživanju opazio sam da u nenaglašenom položaju postoji razlika u realizaciji ovih dvaju vokala. *E* se izgovara otvorenije nego u standardu, međutim takvi ostvaraji nisu sasvim dosljedni. Slično je primijetio i Lončarić opisujući vokalizam govora Svetog Đurđa:

“U nenaglašenom slogu na mjestu poluglasa uglavnom susrećemo isti glas koji dolazi i na mjestu osnovnoga kajkavskoga *ɛ* (< *e* = *ɛ*): *l'akɛt*, *'išɛɥ*, *l'ovec*. Međutim, u pojedinih govornika i pojedinim riječima bilježio sam tu vrijednost kao i za jat, npr. *k'otɛc*, *k'osec*. (...) Zasad nisam mogao utvrditi je li riječ samo o sekundarnom utjecaju okolnih govora u kojima je i u tom položaju došlo do jednačenja jata i poluglasa ili je riječ o autohtonom razvoju u prijelaznom području s određenom pravilnošću s obzirom na kontrast, glasovnu okolinu.” Usp. Lončarić 2005: 213–214.

Samoglasnik *ɛ* otvoreniji je od standardnoga *e* i izgovara se kao glas između *a* i *e*.

Samoglasnik *a* odgovara izgovoru standardnoga *a*.

3.1.3. Ograničenja u distribuciji³³

Nenaglašeno se *u*, nastalo od *o*, na početku riječi, (ako to pritom ne otežava izgovor), u većini slučajeva gubi, što potvrđuju primjeri: *bȳnuļi* ‘okrenuli’, *kōļi* ‘okolo’, *bgledōvaju* ‘ogledaju’, *bdřžōva* ‘održava’, *bȳjēni* ‘okrenut’, *stōņe* ‘ostane’, *dnēslī* ‘odnijeli’, *dīslī* ‘otišli’, *lōfka* ‘olovka’, *blačīle* ‘odjeća’, *rēxe* ‘orahe’. Isto se, u istim uvjetima, događa i u sufiksu *-uvatī*: *vērvatī* ‘vjerovati’, *bīēdvatī* ‘ručati’ itd.

U inicijalnome položaju, *u*, kontinuantna glasova *u* te *o*, redovito dobiva protezu *v*, kako pokazuju primjeri: *vūžōrī* ‘užari’, *vūčūtī* ‘učiti’ itd.

U nekim slučajevima, kako bi se početno nenaglašeno *u* izbjeglo, dolazi do metateze, kao u primjerima: *lūmōr* ‘ormar’, *lūntōr* ‘oltar’ itd.

U finalnome položaju *u* se dosljedno gubi i u prilozima: *kāk* ‘kako’, *tāk* ‘tako’, *uṽāk* ‘ovako’, *uṽāk* ‘onako’, *nēkak* ‘nekako’, *kām* ‘kamo’, *tām* ‘tamo’, *sīm* ‘ovamo’, *prēk* ‘preko’, *nēg* ‘nego’, *zaprāf* ‘zapravo’, *nīkak* ‘nikako’ itd.

Slično, u finalnome položaju, u nekim se prilozima gubi i glas *a*: *dōst* ‘dosta’, *skūp* ‘skupa’, *puṣōt* ‘posvuda’, *uḍuṽōt* ‘odovuda’, *uṽōt* ‘onuda’ itd.

Nenaglašeno se *i* na početku riječi, kao dio prekisa *iz-*, dosljedno gubi, kako pokazuju primjeri: *sxasnūvatī* ‘napraviti’, *zlūftatī* ‘izvjetriti’, *zglōncala* ‘ulaštila’, *zišla* ‘izišla’, *scīēpatī* ‘iscijepati’, *mīēla* ‘imala’, *spudōvalī* ‘izdavali’, *scīēpaf* ‘iscijepao’, *zriēzanūga* ‘izrezanoga’, *zmīslīt* ‘izmisliti’ itd.

Nenaglašeno *i* u nekim se primjerima gubi i u medijalnome položaju u riječi, npr. *vēļkī* ‘veliki’, *kūļku* ‘koliko’, *tūļku* ‘toliko’, *kūxja* ‘kuhinja’, *friždēr* ‘hladnjak’ itd.

Na kraju se pak riječi, u finalnome položaju, nenaglašeno *i* u većini slučajeva čuva. Posebno je to važno radi očuvanja značenjske razlike između infinitiva (u kojem je glas *i* postojan) i supina (u kojem se gubi). Tako razlikujemo primjere infinitiva: *vīdētī* ‘vidjeti’, *kōštātī* ‘okusiti’, *prōbatī* ‘probati’, *puṣētātī* ‘dodirnuti’, *premētātī* ‘premetati’, *bītī* ‘biti’, *dylāzītī* ‘dolaziti’, *zmīslītī* ‘sjetiti

³³ U vezi s distribucijom nenaglašanih vokala, primijetiti ćemo mnogo primjera redukcije, odnosno, njihova gubljenja. Isto zapažaju i autori *Rječnika govora Svetog Đurđa*.

“Gubljenja pojedinačnih samoglasnika i slogova te metateze dogodili su se uglavnom u nenaglašenoj poziciji. Te se pojave mogu vezati uz brzi tempo govora i težnju za pojednostavljenjem izgovora, ali i uz važniju činjenicu da se sva silina izgovora prenosi na naglašeni slog pa je izgovor nenaglašanih samoglasnika najprije vrlo oslabljen i reduciran, a na kraju u nekim primjerima dolazi i do otpadanja.” Belović – Blažeka 2009: 28.

se' itd. od supinskih oblika: *kùxat* 'kuhati', *zmùsljt* 'sjetiti se', *bròt* 'brati', *kròst* 'krasti' itd.

Slogotvorno *r* na početku riječi dosljedno dobiva protetsko *x*, kao u primjerima: *Xrženica* 'Hrženica', *xymùstavec* 'hrskavica', *xynòdljn* 'ukosnica', *Xrvòt* 'Hrvat', *xrž'ènj* 'razeni', *xržòvj* 'hrđav' itd.

U svom istraživanju, uspoređujući primjere koje su sugerirali autori *Rječnika govora Svetog Đurđa*³⁴, nisam našao primjera u kojima bi se u nenaglašenom položaju uz slogotvorno *r* čuo glas *e* ili poluglas *a*, što dokazuju primjeri koje sam naveo i u prethodnom odlomku.

3.1.4. Povijesni izvod³⁵

Podrijetlo samoglasnika u nenaglašenom položaju prikazano je u tablici 3.

i	<	ĩ	<i>glòjžari</i> 'staklari', <i>bìtj</i> 'biti', <i>vùnij</i> 'vani', <i>kàčj</i> 'zmiji', <i>sàkj</i> 'svaki', <i>bj pri xžj</i> 'bi kod kuće', <i>naprāvītj</i> 'napraviti', <i>pīcekj</i> 'pilići', <i>zdiganimj</i> 'od dizana tijesta' itd.
	<	ě	<i>sìgdj</i> 'svugdje', <i>pòtlj</i> 'poslije', <i>nìgdj</i> 'negdje', <i>prēdj</i> 'prije' itd.
	<		-analogijom i u nekim drugim primjerima priloga: <i>pumòlj</i> 'pomalo', <i>kòlj</i> 'okolo', <i>nùtrj</i> 'nutra' itd.
e / e	<	a	<i>tejl'èrè</i> 'tanjura' itd.
	<	ə	<i>mòžek</i> 'mozak', <i>sědèm</i> 'sedam', <i>òsèm</i> 'osam', <i>zètèc</i> 'kumče', <i>mòčèk</i> 'mačak', <i>prel'èvenec</i> 'sjajni rubac', <i>tròvej</i> 'travanj', <i>čèšjènka</i> 'češnjaka', <i>dòber</i> 'dobar' itd.
	<	ě	<i>dèvet</i> 'devet', <i>dēsèt</i> 'deset', <i>mēsèc</i> 'mjesec', <i>svet'èšjij</i> 'svetkovni, blagdanski', <i>jezike</i> 'jezike', <i>sěmenkj</i> 'sjemenki', <i>zòjèc</i> 'zec', <i>gledim</i> 'gledam', <i>pòčelj</i> 'počelo' itd.
	<	ě	<i>čòvèk</i> 'čovjek', <i>sekira</i> 'sjekira', <i>čedil'amj</i> 'cjedilima', <i>mèdvèt</i> 'medvjed', <i>sedèlj</i> 'sjedili', <i>bežàtj</i> 'bježati', <i>prežìvef</i> 'preživio', <i>vidèti</i> 'vidjeti', <i>ràzmef</i> 'razumio', <i>strelitj</i> 'ustrijeliti' itd.
	<	ě	<i>kòrèn</i> 'korijen' itd.
	<	e	<i>medičine</i> 'medicine', <i>zòve</i> 'zove', <i>sejèny</i> 'svejedno', <i>rèčemy</i> 'recimo', <i>četvte</i> 'četvrte', <i>rem'èjèm</i> 'remenjem', <i>pruš'čejšjij</i> 'proštenjari', <i>zel'èjèm</i> 'zelenjem' itd.

³⁴ "U nenaglašenoj se poziciji uz slogotvorno *r* fakultativno čuje *e* ili poluglas, npr. *Hrsen'ica* [*Hersenica*], [*Hørsenica*], [*Hrsenica*]." Belović – Blažeka 2009: 17.

³⁵ Usp. Belović – Blažeka 2009: 21–22.

a	<	a	<i>zglõncala</i> ‘ulaštala’, <i>žẽnam</i> ‘ženama’, <i>rẽpa</i> ‘repa’, <i>gredićaj</i> ‘gredicama’, <i>põsaditi</i> ‘posaditi’, <i>mõrala</i> ‘moralala’, <i>põfkaći</i> ‘vrsta kolaća’, <i>rãvnam</i> ‘ravnam’, <i>zaprãf</i> ‘zapravo’, <i>nabrõņe</i> ‘neravne, valovite’, <i>d'ẽla</i> ‘stavila’, <i>zavřšiv</i> ‘završio’, <i>õpasan</i> ‘opasan’, <i>trõva</i> ‘trava’, <i>kõbasice</i> ‘kobasice’, <i>prẽxladi</i> ‘prehladi’ itd.
	<	ǝ	<i>sam</i> ‘sam’, <i>lažlõvec</i> ‘lažljivac’ itd.
	<	ẽ	-iza <i>ć, ž, š</i> : <i>dĩsala</i> ‘mirisala’, <i>põslõšam</i> ‘slušam’, <i>krĩćati</i> ‘vikati’ itd.
u	<	u	-od svakoga <i>u</i> u nenaglašenoj poziciji: <i>krõju</i> ‘kraju’, <i>sĩgurnu</i> ‘sigurno’, <i>põsušĩ</i> ‘posuši’, <i>nẽćemu</i> ‘nećemu’, <i>nĩkumu</i> ‘nikome’, <i>õrguļe</i> ‘orgulje’, <i>zõubĩju</i> ‘izgube’, <i>lõgu</i> ‘lužnatoj otopini’ itd.
	<	o	-od svakoga <i>o</i> u nenaglašenoj poziciji: <i>velĩmu</i> ‘kažemo’, <i>mẽstõ</i> ‘mjesto’, <i>gõvõrĩnu</i> ‘govorimo’, <i>sãmu</i> ‘samo’, <i>Zlatõruva</i> ‘Zlatarova’, <i>dõgõvõrĩju</i> ‘dogovore’, <i>dĩmu</i> ‘doma’, <i>põšćejõšĩ</i> ‘proštenjari’, <i>õblõk</i> ‘prozor’ itd.
	<	ĩ	<i>jãbuķa</i> ‘jabuka’, <i>mõćĩ</i> ‘šuti’ itd.
	<	õ	-u nastavku za akuz. jd. imenica E-deklinacije: <i>jõxu</i> ‘juhu’, <i>jãpu</i> ‘tatu’, <i>mãmu</i> ‘mamu’, <i>kũmu</i> ‘kumu’, <i>lẽsu</i> ‘ulaz u dvorište’ itd. -u nastavku za akuz. jd. pridjeva ženskoga roda: <i>svet'ẽšju</i> ‘svetkovnu’, <i>vẽlķu</i> ‘veliku’, <i>cĩžļu</i> ‘cijelu’ itd. -u nastavku - <i>u</i> za 3. l. mn. prez.: <i>vẽlijũ</i> ‘vele’, <i>pripõv'ĩđdaju</i> ‘pripovijedaju’, <i>nagõõjaju</i> ‘naganjaju’, <i>svõdijũ</i> ‘svade’ itd. -u sufiksu - <i>nu</i> - glagola II. vrste: <i>žõjnknũti</i> ‘udariti’, <i>bõnũli</i> ‘okrenuli’, <i>põrĩnuļa</i> ‘gurnula’, <i>skõpõtnũti</i> ‘preokrenuti’ itd. - <i>sõsẽdam</i> ‘susjedama’, <i>sõbõta</i> ‘subota’, <i>zõbẽj</i> ‘zubima’, <i>sõsẽduf</i> ‘susjedov’ itd.
ř	<	ř	<i>Xřženĩca</i> ‘Hrženica’, <i>xřmõstaveć</i> ‘hrskavica’, <i>xřnõdllĩn</i> ‘ukosnica’, <i>Xřvõť</i> ‘Hrvat’, <i>xřžĩenĩ</i> ‘raženi’, <i>vřtẽli</i> ‘vrtjeli’, <i>šķnẽćlekũvu</i> ‘od papirne vrećice’, <i>dřžõļe</i> ‘držale’ itd.

Tablica 3.

3.2. Vokalizam u naglašenoj kratkom slogu

3.2.1. Inventar

U naglašenoj kratkom slogu, mogu se pojaviti sljedeći vokali:

<i>i</i>	<i>u</i>
<i>ɛ</i>	
	<i>o</i>
<i>ɛ</i>	
<i>a</i>	

Osim navedenih vokala, silabem može biti i slogotvorno *r*.

3.2.2. Realizacija vokala³⁶

Samoglasnik *i* odgovara izgovoru standardnoga *i*.

Samoglasnik *u* odgovara izgovoru standardnoga *u*.

Samoglasnik *ɛ* izgovara se kao glas između *e* i *i*.

Samoglasnik *o* odgovara izgovoru standardnoga *o*.

Samoglasnik *ɛ* izgovara se kao glas između *a* i *e* te je otvoreniji od standardnoga *e*.

Samoglasnik *a* odgovara izgovoru standardnoga *a*.

3.2.3. Ograničenja u distribuciji

Bez obzira na prozodijska svojstva (bilo naglašeno ili ne), u inicijalnoj položaju *u* dosljedno dobiva protezu *v*, što pokazuju i primjeri: *vùjča* ‘ujak’, *vùlǐce* ‘ulice’, *vùre* ‘sata’ itd.

Pojava protetskoga *v* vrijedi također za inicijalno *o*, kontinuantu staroga *o*, što je očito iz primjera: *vògǎl* ‘ugao’ itd.

Ispred suglasnika *n*, *o* prelazi u *u*, kao u primjerima: *ùnu* ‘onu’, *ùnda* ‘onda’, *ùni* ‘oni’, *ùna* ‘ona’.

U inicijalnoj položaju ne može stajati vokal *ɛ*, kontinuant *ə* i *ě*³⁷.

Slogotvorno *r*, na početku riječi dosljedno dobiva protetsko *x*, kao u primjerima: *xǎžǎ* ‘hrđa’, *xǎdatǎj* ‘glodati’, *xǎvackum* ‘hrvatskome’ itd.

U vezi s ograničenjima u distribuciji, autori *Rječnika govora Svetog Đurđa* tvrde da u posljednjem naglašenom slogu dvosložnih i višesložnih riječi nije

³⁶ Usp. Lončarić 2005: 214; Belović – Blažeka 2009: 17–18.

³⁷ “U distribuciji je važna tendencija uklanjanja nekih vokala iz inicijalnoga položaja. Osim činjenice da vokal *ɛ* (< *ě* = *ə*) nikada nije mogao stajati u tom položaju, ...” Lončarić 1996: 81.

potvrđen samoglasnik *a*³⁸. Iako bismo u skladu s dezoksitonezom prisutnom u ovome govoru, po kojoj posljednji slog ne može biti kratak, očekivali takvo stanje³⁹, riječi poput: *uvàk* ‘ovako’, *unàk* ‘onako’, *kòjèkàk* ‘bilo kako’, *kòjèkàj* ‘bilo što’, *kòjèkàm* ‘bilo kamo’, *zapràf* ‘zapravo’, *zàčàs* ‘odmah, začas’, *paradàjs* ‘rajčica’ i sličnih, pokazuju da ovome pravilu možemo pronaći iznimke.

3.2.4. Povijesni izvod⁴⁰

Podrijetlo vokala u naglašenome kratkom slogu objašnjeno je tablicom 4.

i	<	ĩ	<i>spumĩnali</i> ‘razgovarali’, <i>ĩl</i> ‘ili’, <i>pučĩstĩti</i> ‘počistiti’, <i>palnĩci</i> ‘tavanu’, <i>pusadĩti</i> ‘posaditi’, <i>prešadĩti</i> ‘presaditi’, <i>zasĩti</i> ‘zašiti’, <i>mĩslĩti</i> ‘misliti’, <i>xĩži</i> ‘kući’ itd.
	<	ě	<i>tĩratĩ</i> ‘tjerati’
e	<	ě	<i>zděla</i> ‘zdjela’, <i>děca</i> ‘djeca’, <i>pěsmu</i> ‘pjesmu’, <i>měšec</i> ‘mjesec’, <i>světlu</i> ‘svjetlo’, <i>neđělĩ</i> ‘nedjelji’, <i>pusějati</i> ‘posijati’, <i>vrtělĩ</i> ‘vrtjeli’, <i>dělaju</i> ‘rade’, <i>věrje</i> ‘vjeruje’, <i>děda</i> ‘djed’, <i>lěpše</i> ‘ljepše’, <i>městu</i> ‘mjesto’, <i>věncani</i> ‘vjenčani’, <i>sěmenki</i> ‘sjemenki’, <i>štětĩ</i> ‘htjeti’, <i>čuvěka</i> ‘čovjeka’, <i>jěstĩ</i> ‘jesti’, <i>nevěste</i> ‘nevjeste’, <i>gurělu</i> ‘gorjelo’ itd.
	<	ǎ	<i>děšč</i> ‘kiša’, <i>pěsi</i> ‘psi’, <i>sněxe</i> ‘snahe’, <i>nājłěži</i> ‘najlakše’, <i>děnes</i> ‘danas’, <i>stěza</i> ‘staza’, <i>měgla</i> ‘magla’, <i>děska</i> ‘daska’ itd.
e	<	ě	<i>jězik</i> ‘jezik’, <i>děsětĩ</i> ‘deseti’, <i>věč</i> ‘već’, <i>jěčmen</i> ‘ječam’, <i>krědnu</i> ‘uredno’, <i>lěfkĩ</i> ‘lak’, <i>měfkĩ</i> ‘mekan’, <i>žměfkĩ</i> ‘težak’ itd.
	<	e	<i>pěči</i> ‘peći’, <i>měda</i> ‘meda’, <i>mědvet</i> ‘medvjed’, <i>prěšlu</i> ‘prošlo’, <i>sělu</i> ‘selo’, <i>čěkala</i> ‘čekala’, <i>sejěnu</i> ‘svejedno’, <i>žěna</i> ‘žena’, <i>těce</i> ‘tete’, <i>sědem</i> ‘sedam’, <i>měne</i> ‘mene’, <i>sě</i> ‘sve’, <i>rěkef</i> ‘rekao’, <i>věčer</i> ‘večer’, <i>pušitěnu</i> ‘pošteno’, <i>jěmu</i> ‘njemu’, <i>sěmu</i> ‘svemu’, <i>dněslĩ</i> ‘odnijeli’, <i>lěda</i> ‘leda’ itd.
	<	ě	<i>sěf</i> ‘sjeo’
	<	ǎ	-po analogiji s drugim oblicima paradigmi zamjenicā <i>jā</i> , <i>tĩ</i> te povr. zamj.: <i>měni</i> te u riječi <i>lěn</i> ‘lan’.

³⁸ “U posljednjem naglašenom slogu dvosložnih i višesložnih riječi nisu potvrđeni samoglasnici ‘a i ‘o.” Belović – Blažeka 2009: 17.

³⁹ Glas *a* ostvaruje se uglavnom u kratkome slogu (iznimka su neki primjeri vlastitih imena, neke posuđenice i tuđice, izolirani leksemi, te čestica *ne* u negaciji futura), stoga ga smještenog u tip I₅ zbog dezoksitoneze ne bismo očekivali u finalnome položaju u riječi. Međutim, zbog sekundarnih promjena (gubljenja završnoga *o*, tvorbe riječi (posebice srastanja s proklitikama) te zbog jezičnoga posuđivanja (u riječima stranoga podrijetla), moguća je pojava kratkoga *a* u završnome slogu.

⁴⁰ Usp. Lončarić 2005: 214–215, 227; Belović – Blažeka 2009: 19–21.

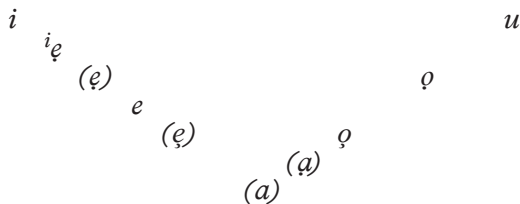
a	<	a	<i>băš</i> 'baš', <i>năše</i> 'naše', <i>kòjekàk</i> 'bilo kako', <i>săže</i> 'čađa', <i>mălu</i> 'malo', <i>kăj</i> 'što', <i>zaprăf</i> 'zapravo', <i>măka</i> 'maka', <i>sămu</i> 'samo', <i>măkar</i> 'makar', <i>pubrătî</i> 'pobrati', <i>răvnam</i> 'ravnam', <i>naprăvîti</i> 'napraviti', <i>măčem</i> 'mačem', <i>krăļestvu</i> 'kraljevstvu' itd.
	<	ă	<i>lăgati</i> 'lagati', <i>Dănica</i> 'Danica'
	<	ě	-iza <i>č, ž, š</i> : <i>ležătî</i> 'ležati', <i>bežătî</i> 'bježati' itd.
o	<	ö	<i>köküş</i> 'kokoš', <i>čövek</i> 'čovjek', <i>ösəm</i> 'osam', <i>plöta</i> 'plota', <i>möglä</i> 'mogla', <i>örgüle</i> 'orgulje', <i>jögej</i> 'oganj', <i>snöčka</i> 'sinoč', <i>vöda</i> 'voda' itd.
	<	ï	<i>böxa</i> 'buha'
	<	a	<i>söpün</i> 'sapun'
	<	õ	<i>röpček</i> 'rupčić', <i>vögel</i> 'ugao', <i>röbača</i> 'košulja' itd.
u	<	ü	<i>čüđaj</i> 'mnogo', <i>nütri</i> 'nutra', <i>zütra</i> 'sutra', <i>puşlüşati</i> 'poslušati', <i>püca</i> 'djevojka', <i>cükala</i> 'navlačila', <i>sküpa</i> 'skupa', <i>lügu</i> 'lugu' itd.
	<	ö	-ispred <i>n</i> : <i>ünü</i> 'ono', <i>ünda</i> 'onda', <i>üni</i> 'oni', <i>üna</i> 'ona' itd. <i>külkü</i> 'koliko', <i>tülkü</i> 'toliko', <i>ünülkü</i> 'onoliko' itd.
	<	ï	<i>pünî</i> 'puni', <i>püne</i> 'pune' itd.
	<	ă	<i>vünî</i> 'vani', <i>Vüzem</i> 'Uskrs' itd.
	<	õ	<i>nütri</i> 'nutra' itd.
ř	<	ř	<i>xřža</i> 'hrđa', <i>xřdatî</i> 'glodati', <i>xřvackum</i> 'hrvatskom', <i>třđi</i> 'tvrđi', <i>břnuli</i> 'okrenuli', <i>přslykami</i> 'prslucima', <i>sřčekîma</i> 'srdašcima', <i>sřce</i> 'srce', <i>mřkva</i> 'mrkva', <i>křsni</i> 'krsni' itd.

Tablica 4.

3.3. Vokalizam u naglašenoj dugom slogu

3.3.1. Inventar

U naglašenoj dugom slogu mogu se pojaviti otvornici:

Uz njih, silabem može biti i slogotvorno *r*.

3.3.2. Realizacija vokala

Generalno govoreći, u dugome slogu samoglasnici se ostvaruju nešto zatvorenije nego u kratkome slogu, mijenjajući tako svoju kvalitetu. To ne vrijedi za glasove *i* te *u*, koji zadržavaju istu kvalitetu kao i u kratkome slogu, te za većinu vokala koji se pojavljuju u jednosložnim riječima, čiji je ostvaraj također nepromijenjen u usporedbi s kratkim vokalima ili tek neznatno zatvoreniji.

Samoglasnik *i* odgovara izgovoru standardnoga *i*.

Samoglasnik *u* odgovara izgovoru standardnoga *u*.

Samoglasnik *i̯e* izgovara se kao glas između zatvorenoga *e* (*e̞*) i otvorenoga *i* (*i̯*), vrlo otvoreno. U jednosložnim riječima izgovara se otvorenije, kao zatvoreno *e* (*e̞*).

Samoglasnik *o* izgovara se kao glas između *o* i *u*, bliži *o*.

Samoglasnik *e* odgovara izgovoru standardnoga *e* ili je ponešto otvoreniji. U jednosložnim riječima, izgovara se otvorenije, kao otvoreno *e* (*e̞*). U riječi *ne* sa značenjem 'neće' (odnosno, negaciji budućnosti), u potpunosti se približava glasu *a*.

Samoglasnik *o* izgovara se kao glas između *a* i *o*, bliži *o*. U jednosložnim riječima, izgovara se otvorenije, bliže *a*, kao *a*. Ispred i iza nazalnih suglasnika (*m*, *n*, *n̩*) realizira se kao zatvoreno *o* (*o̞*).

Samoglasnik *a* pojavljuje se samo u imenima, posuđenim riječima i kao produkt otvaranja *e* u riječi *ne*.

3.3.3. Ograničenja u distribuciji⁴¹

U inicijalnome položaju, na početku riječi, redovito se pojavljuje protetsko *v* ispred *u* i *o*, što pokazuju sljedeći primjeri: *vûjna* 'ujna', *vûdri̯* 'udari', *vôžjem* 'užadi', *vôskij* 'uzak', *vûdrenj̩* 'udaren', *vûpati̯* 'ufati, usuditi' itd.

Ispred suglasnika *n*, *o* prelazi u *u*, kao u primjeru: *ûn* 'on' itd.

U inicijalnome položaju ne može stajati vokal *e̞*⁴², kontinuant *ə* i *ě*.

Slogotvorno *r* na početku riječi dosljedno dobiva protetsko *x*, kao u primjerima: *xřb̩et* 'hrbat', *xřč̩ek* 'hrčak', *xřmbati̯* 'naraditi se', *xřkati̯* 'hrkati', *xřš* 'raž' itd.

3.3.4. Povijesni izvod

Povijesni pregled razvoja vokala u dugome naglašenom slogu prikazan je u tablici 5.

⁴¹ Usp. Lončarić 2005: 214–215; Belović – Blažeka 2009: 17, 19.

⁴² Lončarić 1996: 81.

i	<	ī	<i>lištjē</i> 'lišće', <i>īstū</i> 'isto', <i>zgliedjū</i> 'izgledaju', <i>trī</i> 'tri', <i>īpak</i> 'ipak', <i>xīmna</i> 'himna', <i>dīšlī</i> 'otišli', <i>tī</i> 'ti', <i>gulīnī</i> 'gulini', <i>polovīčkē</i> 'polovice', <i>mī</i> 'mi', <i>svījnskū</i> 'svinjsko', <i>pučīščēnu</i> 'počišćeno', <i>xītī</i> 'baci', <i>vīsēlū</i> 'visjelo', <i>kīklū</i> 'haljinu', <i>cīfrajē</i> 'ukrašavanje', <i>skupītati</i> 'valjati', <i>dīmū</i> 'doma', <i>palačīnke</i> 'palačinke' itd.
ie	<	ē	<i>srīēda</i> 'srijeda', <i>mlīēkū</i> 'mlijeko', <i>mīēšī</i> 'mijesi', <i>prelīēpi</i> 'prelijep', <i>bīēlūga</i> 'bijeloga', <i>cīēlū</i> 'cijelo', <i>svīēča</i> 'svijeća', <i>gnīēzdu</i> 'gnijezdo', <i>črīēvu</i> 'crijevo', <i>zalīēva</i> 'zalijeva', <i>dīēte</i> 'dijete', <i>dīēla</i> 'dijela', <i>navīēk</i> 'uvijek', <i>pripuvīēdaju</i> 'pripovijedaju', <i>scīēpati</i> 'iscijepati', <i>zrīēzanūga</i> 'izrezanoga', <i>nīēšem</i> 'nisam' itd.
	<	ē < ī	-kod glagola na <i>-irati</i> : <i>asfaltīēra</i> 'asfaltira', <i>betunīēra</i> 'betonira' itd. -kao dugi sekundarni jat u sufiksu <i>-ir</i> : <i>tejīēre</i> 'tanjure', <i>krumpīēra</i> 'krumpira', <i>papīēr</i> 'papir', itd.
	<	ī	<i>fīērmanī</i> 'krizmani', <i>štīērkanūga</i> 'štirkanoga', <i>cīērkvi</i> 'crkvi', <i>mīērūm</i> 'mirom', <i>gvīērcūm</i> 'gvircom' itd.
	<	ā	<i>tīēnkī</i> 'tanak', <i>tīēncī</i> 'tanji (imper.)', <i>kīēsni</i> 'kasan'
	<	ē, e	-ispred i iza nazalnih suglasnika (<i>m</i> , <i>n</i> , <i>ŋ</i>): <i>mīēlū</i> 'brašno', <i>spečīēnu</i> 'ispečeno', <i>vīēnī</i> 'onaj', <i>mīēsū</i> 'meso', <i>črlīēnī</i> 'crven', <i>zelīējem</i> 'zelenjem' itd.
ē	<	ie	-u jednosložnim riječima, dolazi do otvorenijega ostvaraja, neovisno o postanku: < ē : <i>rēč</i> 'riječ', <i>dvē</i> 'dviije', <i>lēt</i> 'godina', <i>sēm</i> 'svim' itd. < ā : <i>tē</i> 'taj', <i>dēn</i> 'dan' itd. < ē, e : <i>vēn</i> 'onaj' itd. < ī : <i>mēr</i> 'mir' itd.
e / ē	<	ē	<i>pēt</i> 'pet', <i>svēte</i> 'svete', <i>zēteč</i> 'kumče', <i>zēf</i> 'uzeo', <i>peņēs</i> 'novca', <i>glēdatī</i> 'gledati', <i>pētek</i> 'petak', <i>svētke</i> 'svetke', <i>rastēgjeņa</i> 'rastegnuta', <i>uglēdala</i> 'ugledala' itd.
ē	<	ē	<i>sēlī</i> 'selu', <i>rēbra</i> 'rebra', <i>jēn</i> 'jedan', <i>nēba</i> 'neba', <i>fēst</i> 'jako', <i>dvajstrēči</i> 'dvadesettreći' itd.
ē	<	ā	-ispred <i>j</i> : <i>dēj</i> 'da', <i>nēj</i> 'nemoj', <i>fkrēj</i> 'u stranu' itd.
u	<	ū	<i>lūdī</i> 'ljudi', <i>čulī</i> 'čuli', <i>drūge</i> 'druge', <i>krūk</i> 'krug', <i>būbrek</i> 'bubreg', <i>sūxu</i> 'suho', <i>čūrke</i> 'krvavice', <i>skūxam</i> 'skuham', <i>sūša</i> 'suša', <i>drūgem</i> 'drugom', <i>zamūntam</i> 'zadržim', <i>cūrelū</i> 'curilo', <i>padalo</i> (o kiši), <i>vūdri</i> 'udari', <i>vūjna</i> 'ujna' itd.
	<	ō	-ispred suglasnika <i>n</i> : <i>ūn</i> 'on'
	<	ī	<i>pūniju</i> 'pune'
	<	ā	<i>vūn</i> 'van', <i>vūjnskū</i> 'vanjsko'

	<	ō	<i>tō</i> 'to', <i>grōzdjē</i> 'grožde', <i>Bōže</i> 'Božje', <i>prōbali</i> 'probali', <i>masnōče</i> 'masnoće', <i>grōst</i> 'grozd', <i>nōč</i> 'noć', <i>kōrpj</i> 'košari', <i>rōlača</i> 'dimnjačara', <i>kōričē</i> 'rogač', <i>stōl</i> 'stol', <i>tōga</i> 'toga', <i>štō</i> 'tko', <i>dōšēf</i> 'došao', <i>pučkōštali</i> 'probali (o hrani)', <i>dvōra</i> 'dvorište', <i>stō</i> 'sto', <i>blōku</i> 'prozoru', <i>tōrbami</i> 'torbama', <i>kōsamj</i> 'kosama' itd.
o	<	ō̄	<i>rōkij</i> 'ruci', <i>vōžjem</i> 'užadi', <i>bōš</i> 'budeš', <i>gōškē</i> 'guske', <i>pōtēc</i> 'putić', <i>vrōčij</i> 'vruč', <i>pōtna</i> 'putna', <i>vōskij</i> 'uzak', <i>pōt</i> 'put', <i>zōbij</i> 'zubi', <i>kōpati se</i> 'kupati se', <i>gōstij</i> 'gusti', <i>tōpij</i> 'tupi', <i>želōdēc</i> 'želudac' itd.
	<	ī̄	<i>dōga</i> 'duga', <i>mōčale</i> 'šutjele', <i>sōnce</i> 'sunce', <i>vōk</i> 'vuk', <i>pōš</i> 'puž', <i>žōtj</i> 'žut', <i>sōza</i> 'suza', <i>kōneju</i> 'kunu', <i>žōč</i> 'žuč', <i>stōp</i> 'stup' itd.
	<	o	-ispred i iza nazalnih suglasnika (<i>m, n, ŋ</i>): <i>mōm</i> 'odmah', <i>nōjžē</i> 'tavan', <i>mōšču</i> 'masti', <i>znōm</i> 'znam', <i>xmōjij</i> 'zlocest', <i>žgōncami</i> 'žgancima', <i>mōjka</i> 'baka', <i>mōček</i> 'mačak', <i>dōnij</i> 'dana' ⁴³ itd.
o	<	ā	<i>zōjček</i> 'zečić', <i>bđžōva</i> 'održava', <i>zōbiju</i> 'zaboravilo', <i>sejōtva</i> 'sjetva', <i>trōvej</i> 'travanj', <i>stōlu</i> 'ostalo', <i>zōjčuvu</i> 'zečje', <i>pōcalu</i> 'salamurilo', <i>zrōslu</i> 'izraslo', <i>glōve</i> 'glave', <i>priprōvij</i> 'pripremi', <i>kulōče</i> 'kolače', <i>dixōl'ē</i> 'začini', <i>jēdēnōjst</i> 'jedanaest', <i>luntōrum</i> 'oltarom', <i>dōvatj</i> 'davati', <i>skōkala</i> 'skakala' itd.
a	<	ā	-u jednosložnim riječima dolazi do otvorenijega ostvaraja, neovisno o postanku: < ā : <i>sām</i> 'sâm', <i>jā</i> 'ja', <i>pār</i> 'par', <i>dvā</i> 'dva', <i>pāk</i> 'pak', <i>māst</i> 'mast', <i>dām</i> 'dam', <i>stāf</i> 'stao', <i>sā</i> 'sva', <i>dāf</i> 'dao', <i>znā</i> 'zna', <i>tā</i> 'ta' itd. < ə : <i>lāš</i> 'laž'
a	<	ā	-u onimiji: <i>Kāta</i> 'Kata' -u posuđenicama i tuđicama: <i>nātrija</i> 'natrija', <i>krāļevnu</i> 'kraljevnu, princezu' itd. -u nekim izoliranim leksemima: <i>stvārnu</i> 'stvarno', <i>znāčij</i> 'znači', <i>nāručijtu</i> 'posebice' itd.
	<	ę	-u čestici <i>ne</i> u negaciji futura: <i>nāju</i> 'ne budu' (<i>bēkale</i>), <i>nā</i> 'neće' (<i>zōbiju</i>) itd.
ř	<	ř̄	<i>xřbat</i> 'hrbat', <i>xřček</i> 'hrčak', <i>xřkatij</i> 'hrkati', <i>xřš</i> 'raž', <i>přfkačij</i> 'vrsta kolača', <i>vřxje</i> 'vrhnje', <i>pužřla</i> 'požderala', <i>fřkala</i> 'frkala', <i>rasřđij</i> 'razljutio', <i>křvne</i> 'krvne', <i>třn</i> 'trn', <i>čřne</i> 'crne' itd.

Tablica 5.

⁴³ U riječi *dōnij* (kratkom množinskom obliku) zanimljivo je da je poluglas (ə) umjesto

3.4. Umjesto zaključka o vokalizmu

Vokalizam govora Svetoga Đurđa čini trinaest otvornika čija distribucija ovisi o kvantiteti sloga u kojem se nalaze. U nenaglašenome slogu, zbog redukcije na samo četiri jedinice, polazni *ě* i *ə* te *ę* i *e* dali su *e* (ili *ę*), dok su *ɔ* i *ɨ* dali *u*. U kratkome slogu izjednačeni *ě* i *ə* dali su *e*, a rezultat razvoja izjednačenih *ę* i *e* je *ę*. Refleksi *ɔ* i *ɨ* u kratkome slogu nisu dosljedni (variraju *u* ili *o*). I u dugome slogu izjednačeni su polazni *ě* i *ə* u glasu ⁱ*ę*, dok su *ę* i *e* dali *ę* ili *e*, ovisno o realizaciji govornikā. Izjednačeni polazni stražnji nazal *ɔ* i slogotovorno *ɨ* u dugome slogu daju zatvoreno *o*.

Spomenuti očekivani refleksi, gubljenje fonema (najčešće u nenaglašenome položaju) ili metateze, karakteristične zamjene glasova (često u okruženju nazala) te dosljedne proteze ispred polaznih *u*, *ɔ* i *o* tipične su osobine *žuržōjnskuĝa* govora.

4. Zaključak

Dobivene zaključke o prozodijskim karakteristikama korisno je i logično bilo promatrati zajedno s opisom vokalizma, budući da se međusobno upotpunjuju. Cjelovitim fonološkim opisom, (dakle, uz poželjan fonološki opis konsonantizma), možemo potvrditi da govor Svetoga Đurđa pripada konzervativnoj zagorsko-međimurskoj skupini govora, odnosno varaždinsko-ludbreškom dijalektu.

Vodeći se niti vodiljom svoga informanta “*Męni ti ję stōlu kěj ti se tō nā nış zōbily, prem'ęnily, vę ti se tō, viš, vęč kōjekāk asfalt'ęra, betun'ęra...*”⁴⁴ treba se podsjetiti da je cilj dijalektološkoga istraživanja utvrditi kakav govor uistinu jest, opisati ga i zabilježiti opažanja o njemu. Dakle, kako bi ga u posebnosti sačuvao i poštivao, a ne nepotrebno katalizirao, svaki bi proučavatelj, bio izvorni govornik ili ne⁴⁵, trebao biti oprezan s pretpostavkama i zaključcima, kako sugerira i ova talijanska narodna poslovice: “Poštuj i uči jezike drugih obrazovanih naroda, ali nikada ne zaboravi: kao što je učenje stranih jezika lijepo, tako je upotreba vlastita jezika do krajnjih mogućnosti – dužnost.”

očekivanoga ⁱ*ę* najprije dao dugo *a* (*ā*), koje se u ovom kajkavskom govoru redovito reflektiralo kao otvoreno *o* (*ɔ*), a potom se zbog okoline (nazala) ostvarilo kao zatvoreno *o* (*ɔ*).

⁴⁴ Horvat 2010: 10, 50–51.

⁴⁵ Posebice to vrijedi ako smo svjesni da su među idiolektima (govorima pojedinaca) ili sociolektima (govorima manje skupine pojedinaca) moguće varijacije, budući da ne postoji norma prema kojoj bi se odstupanja utvrđivala, primjećivala ili sankcionirala.

Literatura:

- BELOVIĆ, STJEPAN 2008. *Zavičajni sentimenti*. Ludbreg: Pučko otvoreno učilište Dragutin Novak.
- BELOVIĆ, STJEPAN – ĐURO BLAŽEKA 2009. *Rječnik govora Svetog Đurđa (Rječnik ludbreške Podravine)*. Zagreb: Učiteljski fakultet.
- BLAŽEKA, ĐURO 2007. *Međimurski interdijalekt*, URL: <http://hrcak.srce.hr/file/34624>, 1. lipnja 2010.
- BLAŽEKA, ĐURO 2008. *Međimurski dijalekt*. Čakovec: Matica hrvatska.
- BUTURAC, JOSIP 1990. *Župa Sveti Đurđ*. Zagreb: Zagrebačka tiskara.
- HORVAT, JOŽA 2010. *Fonološki opis i leksik govora Svetoga Đurđa*. Diplomski rad u rukopisu.
- IVŠIĆ, STJEPAN 1936. Jezik Hrvata kajkavaca. *Ljetopis JAZU* 48, 47–195.
- LIPLJIN, TOMISLAV 2002. *Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora*. Varaždin: Garestin.
- LONČARIĆ, MIJO 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- LONČARIĆ, MIJO 2005. *Kajkaviana & alia*. Čakovec: Zrinski d.o.o.
- SAMARDŽIJA, MARKO 2000. *Hrvatski jezik 4*. Zagreb: Školska knjiga.
- SILIĆ, JOSIP 1999. *Hrvatski jezik 1*. Zagreb: Školska knjiga.

Prosodia y vocalismo del habla de Sveti Đurđ

Resumen

El propósito de este trabajo es recalcar las características vocálicas y prosódicas del habla de Sveti Đurđ. El trabajo comprende el análisis de varios estudios que hasta ahora se han realizado en dicho territorio, así como el compendio de las descripciones fonológicas provenientes de los mismos. La falta de constancia en los resultados de los estudios mencionados, además de la reseña crítica, requiere una investigación propia que la acompañe. Por consiguiente, en la segunda parte del trabajo están presentados los detalles más interesantes relacionados con la acentuación: el tipo de la acentuación, el inventario, la realización, las restricciones en la distribución de los acentos, el cambio de la posición del acento, al igual que su desarrollo histórico. Las conclusiones obtenidas las hemos observado en el contexto del vocalismo puesto que están estrechamente vinculados. Consecuentemente, en la tercera parte del artículo se ha estudiado el sistema formado por trece vocales, así como los detalles acerca de su realización, procedencia y distribución que depende de las características cuantitativas de la sílaba. Una descripción fonológica completa definirá de una manera más correcta el habla de Sveti Đurđ y la

situará más precisamente dentro del tipo prosódico I₅ de Ivšić, dialecto *varaždinsko-ludbreški* según Lončarić, el 1.º grupo conservador (*zagorsko-međimurski*) de la zona dialectal kajkaviana y la lengua croata percibida como sistema.

Ključne riječi: govor Svetoga Đurđa, akcentuacija, vokalizam

Términos clave: el habla de Sveti Đurđ, la acentuación, el vocalismo

Key words: local idiom of Sveti Đurđ, accentuation, vocalism

